

Dr Lech Goraj

Dochody zrealizowane w 2010 roku przez rodzinne gospodarstwa rolne o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym (wg danych Polskiego FADN)

1. Wstęp

Podstawą empiryczną analizy są dane rodzinnych gospodarstw rolnych dotyczące 2010 r., pochodzące z ewidencji w księgach rachunkowych prowadzonej dobrowolnie przez rolników na potrzeby systemu zbierania i wykorzystywania danych rachunkowych z gospodarstw rolnych (Polskiego FADN).

Polski FADN stanowi część unijnej sieci danych rachunkowych gospodarstw rolnych FADN, w której gromadzone są dane rachunkowe gospodarstw rolnych. Zbieranie danych rachunkowych z gospodarstw rolnych i obliczanie na ich podstawie nadwyżki ekonomiczne w ramach FADN odbywa się według jednolitej platformy metodycznej. To zapewnia bezpośrednią porównywalność danych i wyników wszystkich gospodarstw rolnych bez względu na wielkość, nastawienie produkcyjne, formę prawną i położenie.

W Polskim FADN uczestniczą dobrowolnie rolnicy posiadający gospodarstwa rolne mieszczące się w strukturze próby badawczej, określonej dla każdego z 4 regionów Polskiego FADN, którzy wyrazili zgodę na prowadzenie rachunkowości i udostępnienie danych rachunkowych dla potrzeb systemu.

Zbiór gospodarstw współpracujących w Polskim FADN jest statystycznie reprezentatywną, pod względem wielkości ekonomicznej i typu rolniczego, próbą gospodarstw towarowych w Polsce. W polu obserwacji Polskiego FADN znajduje się 738 tys. gospodarstw rolnych, których wielkość ekonomiczna, wyrażona kwotą standardowej produkcji (SO), wynosi co najmniej 4 tys. euro. Pole obserwacji Polskiego FADN obejmuje prawie 37% gospodarstw sklasyfikowanych według zasad Wspólnotowej Typologii Gospodarstw Rolnych WTGR). Gospodarstwa zaliczone do pola obserwacji Polskiego FADN mają ok. 90% udział w tworzeniu wartości standardowej produkcji, posiadają 83% zasobów użytków rolnych i prawie 93% ogólnej liczby sztuk przeliczeniowych posiadanych zwierząt. Dla zobrazowania minimalnej wielkości ekonomicznej (4 tys. euro SO) kwalifikującej gospodarstwo do pola obserwacji Polskiego FADN, w jednostkach fizycznych taką wielkość osiąga gospodarstwo rolne np. uprawiające w monokulturze 10-12 ha pszenicy.

Od 2010 roku gospodarstwa rolne funkcjonujące na obszarze Unii Europejskiej są klasyfikowane według nowych zasad WTGR. W klasyfikacji gospodarstw rolnych według ich wielkości ekonomicznej, stosuje się wartość standardowej produkcji, wyrażaną w europejskiej jednostce monetarnej - EUR. Wielkość ekonomiczna gospodarstwa rolnego jest sumą wartości częściowych standardowej produkcji (SO) wszystkich rodzajów działalności rolniczej realizowanych w gospodarstwie. Na podstawie całkowitej wartości SO, gospodarstwo rolne jest zaliczane do jednej z 6 klas wielkości ekonomicznej. Drugim kryterium stosowanym w WTGR jest typ rolniczy gospodarstwa rolnego, określany na podstawie udziału poszczególnych rodzajów działalności rolniczej w tworzeniu całkowitej wartości SO w gospodarstwie. Typ rolniczy gospodarstwa, wyznaczony według tego kryterium, odzwierciedla jego ukierunkowanie produkcyjne. W zależności od pożądanego stopnia dokładności, typy rolnicze gospodarstw są dzielone na: 8 typów ogólnych, 21 typów podstawowych i 61 typów szczegółowych. W formule ustalania typów rolniczych mają zastosowanie dwie wartości progowe wynoszące: 1/3 i 2/3 całkowitej wartości SO. Zgodnie z tą formułą, gospodarstwa w których żadna z działalności rolniczych nie przekracza 1/3 wartości

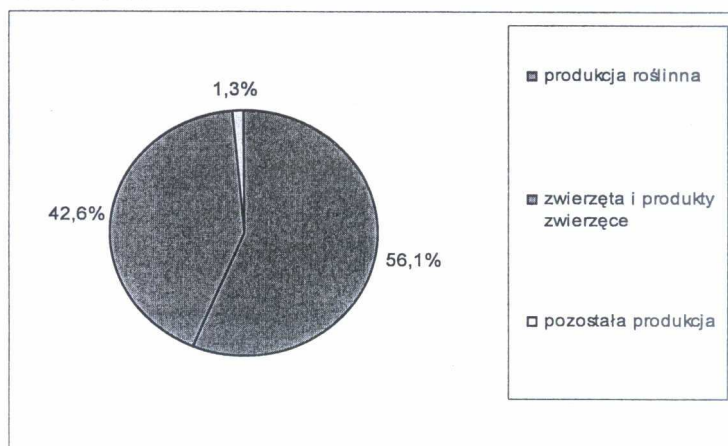
całkowitej SO, są określane jako „mieszane”, natomiast te, w których udział jednej grupy działalności przekracza 2/3 wartości SO, zaliczane są do gospodarstw specjalistycznych.

2. Analiza wyników uzyskanych przez indywidualne gospodarstwo rolne znajdujące się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2010 r.

Dysponując danymi rachunkowymi próby gospodarstw rolnych z 2010 r., ustalono charakterystykę i wyniki indywidualnego gospodarstwa rolnego w Polsce. Wyniki te są średnią ważoną dla gospodarstwa rolnego, reprezentującego średnie gospodarstwo znajdujące się w polu obserwacji Polskiego FADN. W tym celu wyniki odnoszące się do próby badawczej liczącej 11.004 gospodarstwa zostały uśrednione z użyciem odpowiednich wag odzwierciedlających relację liczby gospodarstw z próby do liczby gospodarstw z pola obserwacji obejmującego zbiór prawie 736 tys. gospodarstw. Na koniec 2010 roku gospodarstwo to posiadało w swoich zasobach 16,52 ha użytków rolnych, 1,64 osób pełnozatrudnionych (wg rocznej jednostki przeliczeniowej pracy - AWU) i aktywa o wartości 545 tys. zł. Zasoby tych trzech czynników wytwórczych nie były w pełni zasobami własnymi. Spośród nich 22,9% zasobów ziemi była dodzierżawiona, 6,9% nakładów pracy zostało poniesione przez pracowników najemnych, a 4,5% wartości aktywów znajdujących się w posiadaniu gospodarstwa rolnego było sfinansowane kapitałem obcym, w tym 72,6% - kredytami średnio i długookresowymi. Struktura własnościowa tych czynników wskazuje, że potencjał wytwórczy gospodarstwa jest w miarę zabezpieczony pod kątem kapitału i pracy. Można nawet stwierdzić, że relatywnie niski stopień zadłużenia aktywów wskazuje na duże bezpieczeństwo finansowe gospodarstwa. Z drugiej jednak strony wskazuje na niechęć rolników do podejmowania ryzyka finansowego jakie pojawia się w przypadku korzystania z obcego kapitału. Znacząco odmiennie przedstawia się sprawa potencjału wytwórczego gospodarstwa określanego zasobami ziemi, na które złożyły się w 23% dodzierżawiona ziemia obca. Wobec braku wiedzy na temat trwałości dzierżawy ziemi nie jest możliwe przeprowadzenie oceny sytuacji gospodarstwa w perspektywie długoterminowej.

Wykonane obliczenia z użyciem danych rachunkowych wykazały, że średnie towarowe gospodarstwo rolne zrealizowało w 2010 r. produkcję o wartości ok. 86 tys. zł, w której produkcja roślinna stanowiła 56,1%. Ta wartość produkcji oznacza, że produktywność czynników wytwórczych obliczona w odniesieniu do: 1 ha użytków rolnych, osoby pełnozatrudnionej i 1 tys. zł wartości aktywów wyniosła odpowiednio: 5,2 tys. zł, 52,4 tys. zł i 158 zł. Przy okazji warto zauważyć, że 14% produkcji wytworzonej w 2010 r., posłużyła jako materiał własny do produkcji gospodarstwa rolnego (nasiona, pasze).

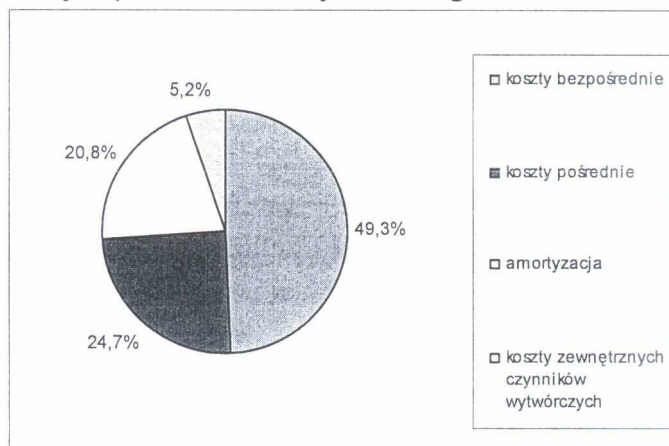
Rysunek 1. Struktura tworzenia wartości produkcji w podstawowych działach rodzinnego gospodarstwa indywidualnego, znajdującego się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2010 r.



Źródło: obliczenia własne na podstawie danych Polskiego FADN z 2010 r.

Dla uzyskania produkcji w 2010 r. średnie gospodarstwo rolne poniosło koszty (księgowe - t.j. bez kosztów własnych czynników wytwórczych) w kwocie prawie 69,4 tys. zł. Produkty własne, zużyte jako materiały do produkcji stanowiły 17,3 % tych kosztów. Z relacji kosztów i produkcji wynika, że z 1 zł kosztów poniesionych do działalności bieżącej gospodarstwa rolnego uzyskano 1,24 zł produkcji. Na ogólną kwotę kosztów księgowych w 79,2% złożyły się koszty operacyjne i w 20,8% koszty kapitału (amortyzacji). Wśród całkowitych kosztów księgowych dominującą pozycję stanowiły koszty bezpośrednie (49,3%), czyli te które mają decydujący wpływ na rozmiar i jakość wytwarzanej produkcji. W tej grupie znajdują się między innymi koszty materiałów chroniących plon biologiczny upraw, a także pasze dla zwierząt. Kolejną pod względem rozmiaru grupą kosztów były koszty pośrednie, do których zaliczane są m.in. koszty nośników energii, usług i utrzymania maszyn oraz budynków. Najmniejszy udział w strukturze kosztów księgowych stanowią koszty czynników zewnętrznych, zaangażowanych w działalności operacyjnej gospodarstwa rolnego (pracowników najemnych, dodzierżawionej ziemi i obcego kapitału finansowego).

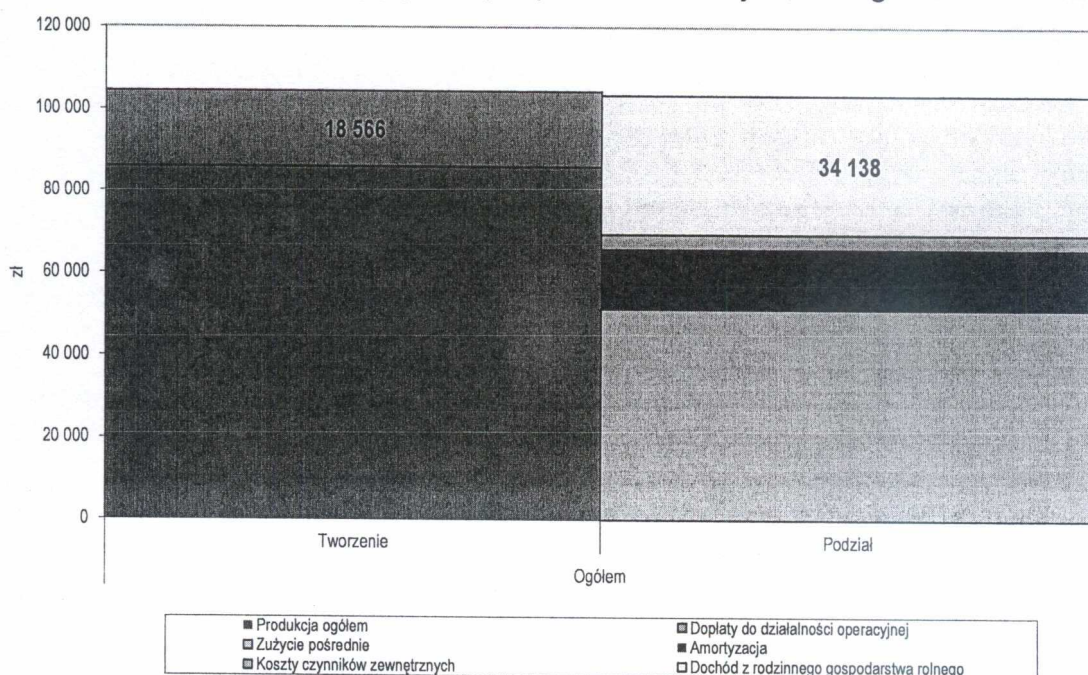
Rysunek 2. Struktura rodzajowa kosztów produkcji w rodzinnym gospodarstwie rolnym znajdującym się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2010 r.



Źródło: jak do rysunku 1.

Jednak na ostateczne wyniki ekonomiczne gospodarstwa miały wpływ nie tylko wyniki działalności operacyjnej określone według cen rynkowych, ale także środki finansowe przekazywane gospodarstwu w ramach programów wspierania jego działalności operacyjnej i inwestycyjnej. W analizowanym roku średnie gospodarstwo pozyskało dopłaty bezpośrednie w kwocie 18,6 tys. zł. Ponadto kwota pozyskanych dopłat do inwestycji, dopisanych do wyników 2010 r., wyniosła 0,8 tys. zł. W rezultacie w 2010 r. średnie gospodarstwo rolne zrealizowało nadwyżkę ekonomiczną, określaną mianem dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego¹ w kwocie 34,1 tys. zł. Powyższe dane o otrzymanym wsparciu finansowym dowodzą, że dopłaty bezpośrednie pozyskane kanałami pozarynkowymi miały 54,4% udział w tworzeniu dochodu w takim gospodarstwie. W praktyce oznacza to, że poziom zrealizowanej nadwyżki ekonomicznej, nazywanej dochodem z rodzinnego gospodarstwa rolnego, w większym stopniu został warunkowany mechanizmami wsparcia pozarynkowego, aniżeli jego działalnością operacyjną, realizowaną według reguł gospodarki rynkowej. Poziom pozarynkowego wsparcia gospodarstwa, wynoszący 1.124 zł w przeliczeniu na 1 ha użytków rolnych, odpowiadał 21,6% jego rocznej wartości produkcji liczonej według cen rynkowych.

Rysunek 3. Struktura tworzenia i podziału przychodów w średnim rodzinnym gospodarstwie rolnym znajdującym się w polu obserwacji Polskiego FADN w 2010 r.



Źródło: jak do rysunku 1.

Dane te dowodzą, że posiadanie przez gospodarstwo rolne zdolności absorpcji środków wsparcia otrzymywanych kanałami pozarynkowymi miało fundamentalny wpływ na ich sytuację ekonomiczną. Ponadto przytoczony wskaźnik relacji kwoty otrzymanych dopłat bezpośrednich do wartości zrealizowanej produkcji informuje, że w przypadku wycofania dopłat bezpośrednich, ceny produktów wytwarzanych przez takie gospodarstwo musiałyby wzrosnąć o 21,6%, aby zrealizowany w warunkach 2010 roku dochód nie uległ obniżeniu.

¹ Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego jest nadwyżką ekonomiczną pozostającą rolnikowi na opłacenie własnych czynników produkcji.

Tabela 1. Zasoby produkcyjne rodzinnych gospodarstw rolnych o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym

Wyszczególnienie	Jm.	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Nakład pracy ogółem	AWU	1,7	2,5	2,0	1,7	1,5	1,6	1,6
Powierzchnia użytków rolnych	ha	37,25	5,72	9,16	17,95	15,72	18,01	14,39
Aktywa ogółem	zł	940 456	478 322	645 549	626 536	488 137	726 200	456 651
Praca na 100 ha	AWU	4,5	43,8	22,2	9,5	9,3	9,0	10,9
Aktywa na 100 ha	zł	25 248	83 553	70 477	34 908	31 052	40 330	31 742

Źródło: jak do rysunku 1.

Przeprowadzona analiza zasobów średniego gospodarstwa, reprezentującego poszczególne typy rolnicze, wykazała istnienie istotnych różnic w poziomie posiadanych zasobów, a także w ich strukturze własnościowej.

Tabela 2. Wskaźniki procentowe relacji zasobów produkcyjnych gospodarstwa o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym do gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych

Wyszczególnienie	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Liczba pełnozatrudnionych	100,0	151,0	122,4	102,3	88,2	97,8	94,7
Powierzchnia użytków rolnych	100,0	15,4	24,6	48,2	42,2	48,3	38,6
Aktywa ogółem (SK)	100,0	50,9	68,6	66,6	51,9	77,2	48,6
Liczba pełnozatrudnionych na 100 ha	100,0	982,6	497,6	212,3	209,0	202,3	245,2
Aktywa na 100 ha	100,0	330,9	279,1	138,3	123,0	159,7	125,7

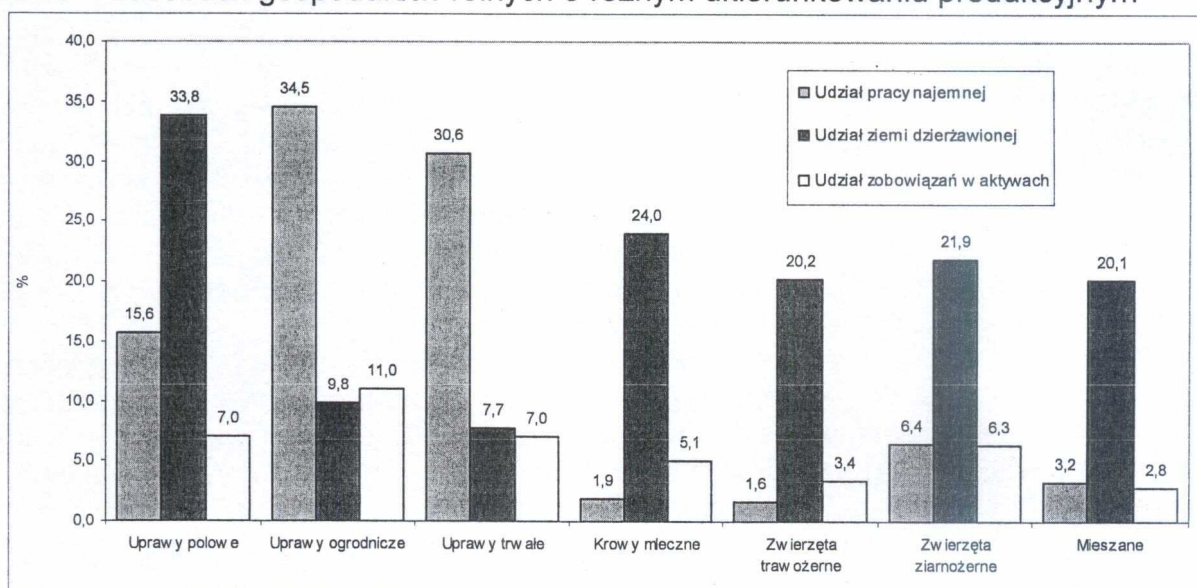
Źródło: jak do rysunku 1.

Odniesienie wskaźników określających zasoby analizowanych typów gospodarstw do wskaźników gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych wskazało, że największymi zasobami ziemi i wartością aktywów charakteryzują się gospodarstwa z grupy specjalizującej się w uprawach polowych (tabela 1 i 2). Jednak z powodu posiadania relatywnie dużych zasobów ziemi rolniczej, w tym typie gospodarstw odnotowano najniższy poziom zasobów pracy i wartości aktywów przypadających na 1 ha użytków rolnych. Najwyższym poziomem tych dwóch wskaźników wyróżniły się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (tabela 1).

Struktura własnościowa posiadanych zasobów czynników wytwórczych gospodarstw reprezentujących poszczególne typy rolnicze wykazuje duże zróżnicowanie udziału obcych zasobów: pracy, ziemi i kapitału. Stopień wsparcia własnych zasobów pracy pracą najemną, w działalności bieżącej gospodarstw rolnych różniących się ukierunkowaniem produkcyjnym dowiodła, że wsparcie to było silnie zróżnicowane. Gospodarstwa charakteryzujące się w miarę równomiernie rozłożonym w roku zapotrzebowaniem na pracę, swoją działalność bieżącą opierały w podstawowym stopniu o zasoby pracy własnej. Dowodzi tego najmniejszy (poniżej 10%) udział pracy najemnej w gospodarstwach specjalizujących się w produkcji zwierzęcej i gospodarstwach z produkcją mieszaną, a najwyższy (około 30%) udział pracy najemnej w gospodarstwach specjalizujących się uprawach roślinnych (polowych, ogrodniczych i plantacjach trwałych), w których ze względu na ich

specyfikę występuje sezonowe nasilenie zapotrzebowania na pracę. W przypadku zasobów ziemi rolniczej, najmniejszym udziałem obcej ziemi charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych (7,7%) i w uprawach ogrodniczych (9,8%). Z kolei najwyższym udziałem ziemi obcej charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (33,8%). Tak wysoki wskaźnik posiadania ziemi obcej wskazuje, że krytycznym warunkiem ich długoterminowego funkcjonowania i rozwoju jest gwarancja możliwości wieloletniego użytkowania ziemi obcej. Składnikiem zasobów gospodarstwa charakteryzującym się najniższym stopniem wsparcia z zewnątrz był kapitał. Dowodzi tego relatywnie niski, wskaźnik zadłużenia aktywów (od 2,8% do 11,0%). Relatywnie najwyższym, 11 % stopniem zadłużenia aktywów, charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych.

Rysunek 5. Udział procentowy obcych czynników wytwórczych w posiadanych w 2010 r. zasobach gospodarstw rolnych o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym



Źródło: jak do rysunku 1.

Analiza produktywności gospodarstw z analizowanych typów rolniczych w 2010 r. ukazała istnienie znacząco różnych wskaźników produktywności czynników wytwórczych wyrażonych w wartościach bezwzględnych, a także ich wzajemnych relacji. Najwyższą wartość produkcji zrealizowało gospodarstwo specjalizujące się w uprawach ogrodniczych (176,8 tys. zł). Gospodarstwo specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych wytworzyło produkcję o najniższej wartości (44,5 tys. zł), co jest wartością ponad 4-krotnie mniejszą od wartości produkcji gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych. Także produktywność poszczególnych czynników wytwórczych, obliczona w odniesieniu do: 1 ha użytków rolnych, osoby pełnozatrudnionej i 1 tys. wartości aktywów, jest wyraźnie zróżnicowana. Najwyższą produktywność pracy (109,5 tys. zł na 1 AWU) uzyskały gospodarstwa ziarnożerne, najwyższą produktywność ziemi (30,9 tys. zł na ha), a kapitału (370 zł na 1 tys. zł) uzyskały gospodarstwa specjalizujące się w uprawach ogrodniczych.

Tabela 3. Produktywność rodzinnych gospodarstw rolnych o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym

Wyszczególnienie	J.m.	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Wartość produkcji	zł	144 171	176 845	104 768	91 991	44 455	177 588	61 703
Produkcja na 1 AWU	zł	86 921	70 602	51 621	54 211	30 382	109 475	39 287
Produkcja na 1 ha	zł	3 871	30 891	11 438	5 125	2 828	9 862	4 289
Produkcja na 1 tys. zł aktywów	zł	153	370	162	147	91	245	135
Wartość kosztów ogółem	zł	160 599	127 607	73 920	95 371	49 110	161 366	64 184
Produkcja z 1 zł kosztów ogółem	zł	1,36	1,39	1,42	1,34	1,04	1,20	1,17

Źródło: jak do rysunku 1.

Prowadzenie działalności rolniczej w 2010 r. wymagało poniesienia kosztów o określonym rozmiarze. Poziom kosztów bardzo wyraźnie się różnił wśród gospodarstw o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym. Największe koszty księgowe (ponad 160 tys. zł) poniosły gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych i w uprawach polowych, a najmniejsze (poniżej 50 tys. zł) gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych. Jednak sprawność gospodarowania mierzona wartością uzyskanej produkcji z jednostki poniesionych kosztów zmieniła kolejność typów rolniczych gospodarstw w sposób zasadniczy. Gospodarstwa specjalizujące się w uprawach trwałych uzyskały z 1 zł kosztów 1,42 zł produkcji. Z drugiej strony znalazły się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych, który wartość uzyskanej produkcji była tylko nieco wyższa (o 4 grosze) od wartości poniesionych kosztów księgowych.

Wskaźniki charakteryzujące produktywność zasobów analizowanych typów rolniczych, odniesione do wskaźników charakteryzujących produktywność zasobów gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych, ukazały prawie 8-krotnie większą produktywność ziemi i prawie 2,5-krotnie większą produktywność kapitału w gospodarstwie specjalizującym się w uprawach ogrodniczych. Najwyższą relatywną produktywnością pracy, wynoszącą prawie 126% uzyskanej przez gospodarstwa polowe, charakteryzowały się gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt ziarnożernych (tabela 4).

Tabela 4. Wskaźniki procentowe relacji zasobów produkcyjnych gospodarstw o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym do gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych

Wyszczególnienie	J.m.	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Wartość produkcji	zł	100,0	122,7	72,7	63,8	30,8	123,2	42,8
Produkcja na 1 AWU	zł	100,0	81,2	59,4	62,4	35,0	125,9	45,2
Produkcja na 1 ha	zł	100,0	798,1	295,5	132,4	73,1	254,8	110,8
Produkcja na 1 tys. zł aktywów	zł	100,0	241,2	105,9	95,8	59,4	159,5	88,1
Wartość kosztów ogółem	zł	100,0	79,5	46,0	59,4	30,6	100,5	40,0
Produkcja z 1 zł kosztów ogółem	zł	100,0	102,5	104,4	98,6	76,8	88,3	86,5

Źródło: jak do rysunku 1.

Wyniki ekonomiczne funkcjonujących gospodarstw rolnych nie są jednak ostatecznie wyznaczone warunkami produkcyjnymi i relacjami cen na rynkach rolnych. Od czasu uzyskania przez Polskę statusu państwa członkowskiego Unii Europejskiej, na sytuację ekonomiczną rolników znacząco rzutuje wsparcie finansowe kierowane kanałami pozarynkowymi. Z danych o dopłatach wynika, że w

2010 r. kwota pozyskanych dopłat bezpośrednich w przeliczeniu na 1 ha ziemi posiadanej (własnej i dodzierżawionej), zawierała się w granicach od 880 zł w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych do 1262 zł w gospodarstwach ze zwierzętami trawożernymi. Kwoty dopłat uzyskanych przez gospodarstwa z analizowanych typów rolniczych, odniesione do kwoty dopłaty uzyskanej przez gospodarstwo specjalizujące się w uprawach polowych dowiodły, że gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych pozyskały dopłaty w kwocie wyższej o 20,6 p.p., a specjalizujące się w uprawach ogrodniczych w kwocie niższej o 15,9 p.p. od otrzymanej przez gospodarstwa specjalizujące się w uprawach polowych (tabela 6).

Tabela 5. Dopłaty i nadwyżki ekonomiczne zrealizowane w 2010 r. przez gospodarstwa rolne o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym

Wyszczególnienie	J.m.	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Dopłaty bezpośrednie na 1 ha	zł	1 046	880	919	1 097	1 262	1 064	1 166
Relacja dopłat bezpośrednich do produkcji	%	27,0	2,8	8,0	21,4	44,6	10,8	27,2
Relacja dopłat bezpośrednich do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego	%	51,9	9,4	21,5	45,9	96,0	38,9	67,8
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem	zł	51 051	28 223	25 788	26 403	15 015	33 180	17 045
Wartość dodana netto na ha	zł	2 273	12 348	5 714	2 496	1 398	2 989	1 861
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę własną	zł	53 645	32 580	27 824	25 714	14 344	32 487	16 285

Źródło: jak do rysunku 1.

Do oceny sytuacji dochodowej gospodarstw o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym użyto, podobnie jak w przypadku analizy wyników średniego gospodarstwa, dwa mierniki a mianowicie: wartość dodaną netto² i dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadające na jednostkę przeliczeniową pracy ogółem lub własnej.

Tabela 6. Wskaźniki procentowe relacji dopłat i nadwyżek ekonomicznych zrealizowanych w 2010 r. przez gospodarstwa rolne o różnym ukierunkowaniu produkcyjnym do gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych

Wyszczególnienie	J.m.	Uprawy polowe	Uprawy ogrodnicze	Uprawy trwałe	Krowy mleczne	Zwierzęta trawożerne	Zwierzęta ziarnożerne	Mieszane
Dopłaty bezpośrednie na 1 ha	zł	100,0	84,1	87,8	104,8	120,6	101,7	111,4
Wartość dodana netto na osobę pełnozatrudnioną ogółem	zł	100,0	55,3	50,5	51,7	29,4	65,0	33,4
Wartość dodana netto na ha	zł	100,0	543,2	251,4	109,8	61,5	131,5	81,9
Dochód z rodzinnego gospodarstwa na osobę własną	zł	100,0	60,7	51,9	47,9	26,7	60,6	30,4

Źródło: jak do rysunku 1.

Tak jak w przypadku zasobów, produkcji i kosztów, także w przypadku nadwyżek ekonomicznych obserwowane są duże różnice pomiędzy gospodarstwami reprezentującymi różne typy rolnicze. Odniesienie wartości dodanej netto

² Wartość dodana netto jest nadwyżką ekonomiczną odzwierciedlającą zrealizowaną opłatę za wszystkie czynniki produkcji, tj. pracę, ziemię i kapitał, zaangażowane w działalność operacyjną gospodarstwa rolnego w określonym roku obrachunkowym.

przypadającej na osobę pełnozatrudnioną i kwoty dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na własną osobę pełnozatrudnioną z analizowanych typów gospodarstw do analogicznych wskaźników gospodarstwa specjalizującego się w uprawach polowych (tabela 6) wykazało, że największe wartości nadwyżek uzyskały gospodarstwa specjalizujące się uprawach polowych, a najniższe wartości nadwyżek gospodarstwa specjalizujące się w chowie zwierząt trawożernych.

Zamieszczone w tabeli 5 wskaźniki relacji dopłat do dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego ukazują bardzo duże zróżnicowanie znaczenia dopłat w tworzeniu nadwyżek ekonomicznych pomiędzy typami rolniczymi. Najniższy wskaźnik relacji (9,4%) odnotowano w gospodarstwach specjalizujących się w uprawach ogrodniczych, a najwyższy w gospodarstwach wyspecjalizowanych w chowie zwierząt trawożernych (96,0%). Zaprezentowane wskaźniki obrazujące relacje wartości pozyskanych dopłat do wartości zrealizowanej produkcji i dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego wskazuje, że w obecnych warunkach ekonomicznych posiadanie zdolności absorpcji dopłat stało się bardzo istotnym wyzwaniem dla rolników europejskich. Efekty uzyskiwane z tytułu posiadania pełnej zdolności absorpcji środków oferowanych w ramach Wspólnej Polityki Rolnej w wielu przypadkach przewyższają korzyści wynikające z poprawy struktury i techniki produkcji w gospodarstwach rolnych.

4. Rozkład rodzinnych gospodarstw rolnych według kwoty dochodu zrealizowanego w 2010 r.

Dla zbadania zróżnicowania poziomu dochodów w zbiorze rodzinnych gospodarstw rolnych znajdującym się w polu obserwacji Polskiego FADN obliczono wskaźniki relacji zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na osobę pełnozatrudnioną własną w odniesieniu do kwoty średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej wynoszącej w 2010 r 25864 zł. Biorąc pod uwagę znaczenie dopłat bezpośrednich w formowaniu dochodu do analizy rozkładu relacji dodatkowo obliczono wskaźniki relacji dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego bez uzyskanych dopłat bezpośrednich do średniego wynagrodzenia netto.

Tabela 7. Rozkład gospodarstw rolnych wg relacji dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę własną i średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej.

Wyszczególnienie	j.m.	Klasy krotności							
		0 i mniej	0.0-0.5	0.5-1.0	1.0-2.0	2.0-3.0	3.0-4.0	4.0-5.0	>5.0
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną własną	zł	-6 506	6 960	18 389	35 862	62 575	88 914	114 884	238 511
Liczba gospodarstw	sztuk	58 390	300 369	193 947	118 299	32 760	14 335	6 453	11 080
odsetek	%	8%	41%	26%	16%	4%	2%	1%	2%
Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę pełnozatrudnioną własną (bez dopłat bezpośrednich)	zł	-6 750	5 329	18 531	35 829	62 707	89 321	113 697	246 140
Liczba gospodarstw	sztuk	258 857	299 131	89 714	55 064	16 813	7 131	2 924	6 000
odsetek	%	35%	41%	12%	7%	2%	1%	0%	1%

Źródło: jak do rysunku 1.

Dane dla siedmiu klas relacji zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego na osobę własną do średniego wynagrodzenia netto w gospodarce

narodowej, zamieszczone w tabeli 7, dowodzą silnego prawoskośnego rozkładu liczby gospodarstw według wielkości zrealizowanego w 2010 r. dochodu. Kwota dochodu w przeliczeniu na osobę własną w 75% gospodarstw nie przekroczyła średniego rocznego wynagrodzenia netto wynoszącego 25.864 zł, a prawie 11% z tej grupy zrealizowało stratę. Na drugiej - prawej stronie rozkładu znajduje się zaledwie 2% gospodarstw które dostarczyły dochód w kwocie pięciokrotnie przekraczającej kwotę wynagrodzenia w gospodarce narodowej. Jeszcze silniejszy lewoskośny rozkład liczości gospodarstw zaistniał w przypadku użycia dochodu bez dopłat bezpośrednich. W tym przypadku kwota dochodu w przeliczeniu na osobę własną w 88% gospodarstw nie przekroczyła średniego rocznego wynagrodzenia netto, a prawie 40% z tej grupy zrealizowało stratę.

5. Wnioski

1. Wyniki średniego gospodarstwa, reprezentującego rodzinne gospodarstwa towarowe w Polsce wykazały, że w 2010 r. rolnicy uzyskali z 1 zł kosztów księgowych 1,24 zł wartości produkcji.
2. Dopłaty bezpośrednie pozyskane kanałami pozarynkowymi miały ponad 54% udział w tworzeniu dochodu w średnim gospodarstwie rolnym zorientowanym na rynek. W praktyce oznacza to, że poziom zrealizowanej nadwyżki ekonomicznej, nazywanej dochodem netto z rodzinnego gospodarstwa rolnego, w większym stopniu został uwarunkowany mechanizmami wsparcia pozarynkowego aniżeli jego działalnością operacyjną realizowaną według reguł gospodarki rynkowej.
3. Dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na 1 osobę pełnozatrudnioną własną, zrealizowany w 2010 r., wyniósł 22 383 zł, co odpowiada 86,5% średniego wynagrodzenia netto w gospodarce narodowej, wynoszącego 25864 zł.
4. Analiza wyników rodzinnych gospodarstw rolnych reprezentatywnych dla siedmiu wyłonionych grup gospodarstw towarowych według ich nastawienia produkcyjnego, ukazała duże zróżnicowanie wszystkich wskaźników zastosowanych w analizie. Dla przykładu, dochód z rodzinnego gospodarstwa rolnego w przeliczeniu na osobę pełnozatrudnioną uzyskany przez gospodarstwa utrzymujące zwierzęta trawożerne i gospodarstwa polowe stanowił odpowiednio 64% i 240% dochodu uzyskanego przez średnie gospodarstwo reprezentujące pole obserwacji Polskiego FADN.
5. Gospodarstwa rodzinne charakteryzują się bardzo silnym prawoskośnym rozkładem ilościowym według krotności zrealizowanego dochodu z rodzinnego gospodarstwa rolnego przypadającego na własnego pełnozatrudnionego.
6. W 2010 r. 8% gospodarstw zrealizowało stratę na średnią kwotę 6506 zł. Bez uwzględnienia dopłat w rachunku wyników stratę odnotowano by w 35% gospodarstw na średnią kwotę 6750 zł.